

ՄՇԽԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի, Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Համ Тифлисъ, Rédaction „Mschakъ“.
Տ է Լ է Փ օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և առաւօրեայ օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկ.
Տ է Լ է Փ օ Ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԴՐՈՒՄ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

ԲՈՎԱՆԻՆԻՍՏԻՆ

Պանդուխտների հոսանքը. — Ներքին Տե-
ստիկութիւն. Հեռագրի Թիֆլիսի դուռնի կող-
մից ներքին գործերի մինիստրին. Մամուլ-
նապակ Պետական գործակալից. Ներքին լուրեր. — Ար-
ՏԱՔԻՆ ՏԵՍՏԻՆԻՆ. Պատերազմի լուրեր.
Արտաքին լուրեր. — Հեռագրի Թիֆլիսի դուռնի.
ՐԱՐՈՒԹՅԱՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՆԱԿԱՆ. Հէյդար-
Շահ:

ՊԱՆԴՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՍՆԱԳԻՐ

Մի երեսուն քառասուն տարի արանից
ուսուց Սնդրովիստը քիչ պանդուխտներ
էր տալիս Թիֆլիսում մեծ մասամբ գոր-
ծում էին Փոքր Ասիայից եկած հայ հա-
մալներ, Բալուտ. Պարսկաստանից եկած
համալները: Սրբապետ Սնդրովիստը
պանդուխտներն մի որոշ թիւ տալիս էին
լիմերէնները, վարելով տան ծառաների,
հիւրանոցի ապաստարանների և այլնորոշ-
ների պաշտօններ:

Այժմ պանդուխտներ ունենք մեր եր-
կրի բոլոր մասերից: Նոր-Բաղադէպի,
Նախիջևանի, Ալեքսանդրապոլի, Ախալքա-
լաքի, Չանկալի, Երևանի և ուրիշ գա-
ւառներ մեծ քանակութեամբ պանդուխտ-
ներ են ուղարկում դէպի քաղաքները,
որտեղ նրանք և բնակւում են: Երբեք
պանդուխտներն ու տան ծառայութեամբ
գրադվում: Փիւղական աշխատողների մի
մասն էլ ամառվայ ամիսներում գնում է
կալուստաւերներէ կամ հարուստ գիւղա-
ցիների մօտ խոտ հանձնելու:

Պանդուխտների հոսանքը սաստկացաւ
գիւղացիներից երկու համալներէ պա-
ղայութեան տակ: Մի կողմից գիւղական
հողը սկսեց փառքաւալ տան հաշւով, ու-
րախտի գիւղական ազգաբնակչութիւնը
անողորմ աւելանում էր, իսկ նա չէր
կարողանում գրաւել ազատ հողեր նոր
բնակչութիւններ հաստատելու համար.
Գիւղի աւելացած աշխատող ձեռքերը
նոր գործ էին որոնում, որ և գտան քա-
ղաքներում: Միւս կողմից մեր երկրում
հաստատված գործարանները, մանաւանդ
նաւթային շրջանում, պահանջում էին
աշխատող ուժեր և տալիս էին այնպիսի

վարձատրութիւն, որը գրաւիչ էր ոչ
միայն այն պանդուխտների համար, որոնք
անգործ լինելու պատճառով պատրաստ
էին աշխատել շատ համեստ վարձատրու-
թեամբ, այլ և այնպիսի գիւղացիների
համար, որոնք բաւականաչափ հող ու-
նէին իրանց ապրուստը հայթայթելու,
բայց համեմատաբար աւելի քիչ էին
վարձատրվում, քան գործարաններում աշ-
խատողները:

Ենթադրել այդ երկու դիտարկ և մի
քանի մասնաւոր հանգամանքների մեր
երկրից տալիս է պանդուխտների մի ու-
րոշ թիւ, որոնցից կազմվում են մեր եր-
կրի գործարանների աշխատողների շա-
բերը: Եւ եթէ գիւղացիներից աշխատողներ
հարուստները հնարաւորութիւն ունենան մի
որոշ աստիճան աւելացնել հողի արդիւ-
նաբերութիւնը և լրացուցիչ աշխատանք-
ներ ստեղծել գիւղական շրջանում, այնու-
ամենայնիւ պանդուխտների քանակու-
թիւնը չի պակասի, որովհետեւ սոցալա-
կութեան աճումը կատարվում է աւելի
զգալի և մեծ չափով, քան գիւղատնտի-
սական բարեօրոշումները:

Բնորոշ է և այն, որ պանդուխտներ
տալու գործում միանցից յետ չեն
մնում ոչ համայնական հողատիրութիւն
և ոչ մասնաւոր սեփականութիւն ունե-
ցող տեղերը: Թէ Օսկալաձորի գիւղացին
և թէ Իմերէթիցի շինականը շատաւ
են քաղաքներ իրանց ապրուստի պակա-
սորդը լրացնելու համար: Հողատիրու-
թեան ձեռք, անկասկած, որոշ գեր կատա-
րում է, նայած տեղական հանգամանք-
ներին, բայց ներկայ մեր պայմաններում
նա չափազանց երկրորդական նշանակու-
թիւն ունի և հալածականում է աւելի խո-
շոր ազդեցութիւններին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՏԻՆԻՆ

ՀԵՐԱՐԻ ԹԻՖԼԻՍԻ ԴՈՒՄՆԻ ԿՈՂՄՈՑԻ ՆԵՐ-
ՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏԵՐԸ

Թիֆլիսի քաղաքային դուռնի չորս ծախ-
տների առաջարկութեամբ միասնային դուռնի
վեց ուղարկել շտրհաւարակ հեռագրի ներ-

նալով սնդրով, հանց տնտեսից մի փոքր,
թիւմա շալից կարած քափ, որի մէջ զնդ-
գնում էին մի քանի թուամանուց էշաֆիներ:
Ահա իմ պատրաստած տուրքը:

— Ահա և իմ, հանգով մի նոյնպիսի, բայց
յուրեւեբ կարած քափ, որոշ տուրք մէջդդի
Քէրիմը:

Ժողովը, աղաղակները հետզհետէ սաստկա-
նում և աւելի բացառել կերպով էին լսում.
Թափորը մօտենում էր գէպի էմիրի բարձա-
սաբան: Քարվանսարայի գահական խառնութե-
նից, անկիւններից դուրս էին գալիս մարդիկ
և վազում գէպի վերեւ:

— Միտնիկից է գալիս, միտնիկից է անցնե-
լու, շարունակ հարցնում էին:

— Ալլահ, Ալլահ, սասց. մի սէյիդ բաղա-
դը այդ քափին երկաց թիւմա, — գոչում էին
ինչ է այս մարդիկ. գիւղացիներ են մի մար-
դու, որ ոչ մուշէկի է, ոչ շէյխ-ու-իւլամ է,
ոչ սէյիդ, ոչ մուլա. այդ բաւական չէ, նրան
Շահ անունը ևս տուել են:

— Այո, նա Շահ է իր առատաձեռնութեամբ.
ինքն Նասրէդդին-Շահը նրան Հէյդար-Շահ է
անուանում:

— Բայց ո՞ւմ փողով է նա առատաձեռնու-
թիւն անում. չէ՞ որ ձեր տուած ոսկիներով:

— Զիշդ է, աղա, բայց մեր ոսկիներից մի
դիւար, մի դանդ անգամ նա չէ պահում իրան
համար, ինչպէս անում են ուրիշները, այլ
մինչև վերջին բիստին բախում է կարօտեալ-
ներին:

Մէյիդ բաղադը հասկացաւ ու կողմն է նու-
վում բարը, բայց չը կանխաւոր իրան յաղթ-
ված հրատարակել, մտածեց պապանձեցնել իր

քին գործերի մինիստրին: Քաղաքային դուռնի
վեցից, նահանգապետի կողմից հաստատու-
վայ ընթացքում: Այս անգամ քաղաքային
պաշտօնակատար իշխան Ն. Վ. Չէրքէզովը
գիւղացի նահանգապետին ուղարկելով հեռա-
գրի պատճէնը և խնդրեց իրագործել դու-
ռնի վեցը չը սպասելով երկու շաբաթ: Այ-
սօր նահանգապետը թոյլարեց և երկուշաբ-
ուղարկվեց հեռագրի, որ ունէր հետեւեալ բո-
վանդակութիւնը,

«Ձեր Պաշտօնակատարութեան նշանակալից ճա-
ռի մէջ արտայայտած բարձր մարդասիրական
և իմաստուն սկզբունքները աւետում են նոր
դարձը: Ձեր գաղափարը: Կառավարութեան
վստահութիւնը դէպի ինքնավարութեան օր-
գանները և սրանց ու կենսութեան վարու-
թեան մէջ միտնելու հաստատելու հնարաւոր-
ութիւնը կը տան մեր Պետութեան բոլոր կու-
սական ուժերին երկան գալ և առաջ կը բերեն
նրա անսպառ զօրութեան զարգացումը ու
բարգաւաճումը: Թիֆլիսի դուռնի, իբրև ներ-
կայացուցիչ այն քաղաքի, որ կարող է հայտն
լինել այն բանով, որ Դուք այստեղ անց
էք կացրել Ձեր մանկական տարիները, ող-
ջունելով Ձեր փտանիլի և բարեացակամ
վերաբերմունքը դէպի ծայրերից բազմա-
ցից ազգաբնակչութիւնը, որը միշտ ցան-
կացել է ապրել մի ընդհանուր կեանքով
ուստ ժողովրդի միւս մասի հետ, իր միաձայն
որոշումով իրաւորութիւն ստեղծ ինձ արտա-
յայտել Ձեր Պաշտօնակատարութեան անկեղծ
երաւատարկութիւն և ցանկութիւն, որ այն
իշխանութիւնը, որով Դուք օժտված էք Բարձ-
րագոյն կամքով, տալ Ձեզ հնարաւորութիւն
միացնել համաձայն աշխատանքի մէջ հասա-
կանական բոլոր ուժերը արդիւնաւէտ գործա-
դրութեան համար ժողովրդի օգտին և մեր
խանգազին հայրենիքի բարօրութեան»:

Մ. Ս. Ս. Ս.

Անգղիական արևելեան մասերում ապրած
մարդկանցից միւր չէ ճանաչում այն խիղճ
բանութիւններ, որոնց հաղթանակով մեր կող-
մին է ուղարկում Պարսկաստանը և որոնք
յայտնի են «Համալ» ընդհանուր անունով:
Դրանք մի տեսակ պարսիկներ են մեր առե-
հակառակորդ-խօսակցին, որ իր հարեան բա-
ղադները մինչ էր, հետեւեալ ջախջախիչ խօս-
քերով.

— Այո, բախում է, բայց դրա հետ միասին,
նա բախում է ձեր, մասնաւորապէս դրա-
նքը ոչ միայն պերսներին, այլ և նաւաբներ-
ներին և եհանդներին (Չուլուներին): Դուք
մեզ գէշեցնալ տալ խնայում էք, բայց ձեր փո-
ղերը տալիս էք քաջերին: Դրա համար Դ-
մա՞մ Բիդայի անէջքին պէտք է եմբարկվէ:

Բաղադը կարկամեց. առաքելութիւնը սաստիկ
հատկեցրեցի էր. նա չը գտաւ պատասխան և
գլուխը կախեց. ապա արտասանեց.

— Այդ մէկը ճիշդ եւս ասում, աղա, ես պէտք
է Հէյդար-Շահին հարցնեմ այդ և իմանամ ին-
չու է այդպէս վարվում: Ահա մօտենում է նա:

— Սալաւաթ, սալաւաթ, լսվեցին աղաղակ-
ներ և մի ահագին ամբոխ գրոհ տալով թմնի-
ղանից ներս խուժեց, շրջապատելով մի սպի-
տակ էջի, որի վրա նստած էր ալիխան, մօտ
60 տարեկան մի մարդ, գործ և կողովը բերեալ
արան հագած, ու մի փոքր փաթեթը գլխին
դրած:

Դա Հէյդար-Շահն էր:

Նա ոչ մուշէկի էր, ոչ շէյխ-ու-իւլամ,
ոչ սէյիդ, ոչ մուլա, բայց նրա անունը թըն-
դում էր ամբողջ Իրանում, ժողովուրդը նրան
«Շահ» տնտրում էր տուել և նոյն իսկ Իրանի
խորտա ինքնակալ, իսկական Շահ-Նասրէդդինը
նրա հետ խօսելիս անուանում էր նրան «Հէյ-
դար Շահ»:

Ով էր այդ մարդը, որի անունը ամբողջ
Իրանը պատկանում էր և յարգանքով էր ար-
տասանում, որին օրհնում էին հազարաւոր

տրական և արդիւնաւորական քաղաքներում.
սակաւապետ, քաղցած, կիսամերկ, տգէտ ու
ողորմելի: Կատարում են ամեն տեսակ աշխա-
տանք, չը քաղվելով ոչ նրա կեղտոտութիւնից,
ոչ դժուարութիւնից, ոչ էլ չնչին վարձատրու-
թիւնից: Միայն մի հոգս է շատ պարզ հաս-
կանալի նրանց մոլթ ու խաւար մտքին—աշ-
խատել փող, աշխատել ինչ տեսակ դժուարու-
թիւնների, զրկանքների գնով էլ լինի դա:
Եւ օրը 12—14 ժամ քրտնիք թափելով, կիսա-
մերկ, արևառ մարմին բոլոր ուժերը գործա-
դրելով, «Համալ» հաղիւ կարողանում է
ամիսը 15—18 ռուբլի աշխատել, իսկ այդ աշ-
խատանքից մի բան պահելու, յետ պիտու հա-
մար նա ապրում է ցեխի ու կեղտերի մէջ,
զրկում է իր անձը, կերակրվում է այնպէս,
որ սովից չը մեռնէ: Մնայորով ինչ ամենա-
մալուրի չափերով, սոսկալի չարքաւորութիւն
մի քանի կոպէկներ տնտեսելու համար—այդ է
մարդկութեան այդ խորթ գաւազին միակ
մատչելի կենցաղավարութիւնը: Նրան տես-
նում են ամեն օր, նրան ճանաչում են ամեն-
րը, բայց ով է հետաքրքրվում, թէ ինչ է նա,
ինչ մարդկային ցաւեր ու ցանկութիւններ ու-
նի: Ձեռք յիշում, որ մօմուլն էլ ուղարկու-
թիւն դարձած լինի Պարսկաստանից մեր
կողմերը եկող այդ դժբախտ հօտերի վրա:
Ուստի առանձին հետաքրքրութեամբ կարգա-
ցինք «Ваким. Изв.» լրագրի մէջ համալի-
կան կեանքի մի քանի գծերի նկարագրու-
թիւնը: Մի կարծեմ, թէ այդ տիպը ու խա-
ւար հօտերին խորթ են մարդկային սրտի
նուիրական զգացմունքները: Նրանք այստեղ
տանջվում կեղեքվում են իրանց ընտանիքնե-
րի համար: Անտարքեր լինելով ամեն մի զըր-
կանք, ամեն մի դժուարութիւն ու դժբախ-
տութիւն, նրանք իրանց սրտի մէջ չեն հանցը-
նում հայրենիքի սէրը: Այդ սէրն է, որ տա-
նում է նրանց դէպի յետ, դէպի հայրենիք,
ստուն ու ընտանիք: Չը լինէր այդ սէրը, «Համ-
լարին» կը մնար իր աշխատանքի, իր տան-
ջանքների մէջ, որովհետև այստեղ, Անգղի-
կան քաղաքներում, նա իրան շատ լաւ է
զգում, նոյն իսկ երջանիկ: Պարսկական իրա-
կանութիւնը, որ ըլլում է նրանց դէպի հեռա-
ւոր երկրներ, այնքան սոսկալի է, որ ոչ մի
բանաւորական դժոխային աշխատանք չէ կարող
սարսփեցնել նրանց: «Համալ» ափսոսան-

որքեր, այրիներ, դժբախտ ընտանիքներ, որ
սրբում, չորացնում էր անթիւ արտասուքներ,
սփոփում անհամար վիշտեր, բուժում ցաւեր,
սպիւնակներ գնում վէրքերին:

Որտեղից էր նա եկել, որ քաղաքի բնակիչ
էր, ունի ինքն ընտանիք—ահա հարցեր, որ
ամեն մարդ անում էր, բայց ոչ ոք նրա պա-
տասխանը չէր ընդունում: Երբ հետաքրքրե-
ները գիւմում էին իրան, Հէյդար-Շահին այդ-
պիսի հարցմունքով, նա պատասխանում էր.
«Աստուծո՛ւ մի անարժան արարածն եմ»:

Նա անցնում էր քաղաքից քաղաք, աւանից
աւան, գիւղից գիւղ. սարեր, հովիտներ, դաշ-
տեր, անապատներ էր ոտնակոխ անում և ա-
մեն տեղ թշուառ մարդկութեան օգնութեան
հասնում: Իրանից պատկանում և քաղվում էին
բունակալները, դատաւորները, կուսակալները.
նրանից վարենում էր հողաւորականութիւնը,
թէ և ատամները կը ծուռում էր նրա վրա. նրա
առաջ բացվում էին բոլոր դռները և ամենքի
բառնեցին. Նրան տալիս էին, ինչ որ ուզում
էր և տալիս էին հաճոյքով, ուրախութեամբ.
Նա անխտիր դիմում էր ոչ միայն պարսիկնե-
րին, մուսուլմաններին, այլ և գերբերին, հա-
յերին, հրէաներին. նա դիմում էր և շիաներին
և սիննիներին ու անխտիր օգնում ամենքին:

Ունէր նա որ և է սեփականութիւն և ինչի
մէջ էր կայանում այդ սեփականութիւնը—ոչ
ոչ չէր գիտէր. նա ունէր մի սպիտակ էշ, որի
վրա գցում է իր խուրճիկը, մէջին մի քիչ հաց
ու պանիր ու մի քանի փութիկներ և որի վրա
բարձում էր իր փոքր թամբալիսը, (վերմակ,
դօշակ և այլն), և ինքն էլ տեղ տեղ նստում էր
թամբալիսի վրա, մեծ մասը նա հետնում էր

ստացանել տգիտութեան մէջ խորխորակող մեր զբաղմունքներն:

Ինչպէս յայտնի է, քաղաքային նոր օրէնսդրութեան համաձայն հրէնները զրկված են ընտրութիւններին մասնակցելու իրաւունքից: Կարայիմները հարց են բարձրացրել, որ այդ կարգադրութիւնն իրանց վրա չը տարածվի: «Р. СД.» լրագիրը լսել է, որ կարայիմները յարուցած խնդիրը զրական պատասխանի է արժանանալու:

Չրի և էփանագին ճաշարանների ընկերութիւնը խնդրում է մեզ յայտարարել, որ ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը տեղի կունենայ հոկտեմբերի 10-ին, առաւօտեան ժամի 11-ին, Բաղաբային դռնային դահլիճում:

«Ռուսական հեռագրական գործակալութիւնը» սեպտեմբերի 19-ին հաղորդել էր 4. Պօլսից մի լուր, «Сorr. Bureau»-ից տնված, որ իբր թէ թիւրքական սահմանի վրա կազակներ և քրդերի մէջ ընդհարում է տեղի ունեցել և մի քանի կազակ սպանվել են: Այդ առիթով «Кавказ»-ը ասացել է հետեւեալ մանրամասնութիւնները բոլորովին հաստատ աղբիւրից: Սեպտեմբերի 1-ին էրզրումի վալին յայտնել է ռուսաց զինաւոր հիւպատոսին, որ օգոստոսի 26-ին քրդերը, որոնք եայաւ էին զէպցել Բայազէտի սանջակի սահմանի վրա եղած Լասիլէկ-Եալլասի վայրում, Սուրմալուի գաւառի Աստաֆուլու գիւղի գիւմացը, այդ քրդերը Ռուսաստանից անատաններ են քշել տարել, որոնց յետ խելու համար կազակները վրա են հասել, Այն ժամանակ քրդերը հազորդեցին թիւրքական մօտակայ զբաղմունքներ, որ իբր թէ ռուսական սահմանից դէպի թիւրքիա է խուժել հայ-յեղափոխականների մի զինված խումբ և թիւրք նիզամները (զինւոր) յարձակվելով կազակների վրա, սպանել են նրանցից 6 հոգի: Դրանից յետոյ իսկոյն թիւրք և ռուս սահմանային իշխանութիւնները մանրամասն քննութիւն կատարեցին յիշված դէպքի առիթով, որից երևաց հետեւեալը: Օգոստոսի լոյս 26-ի քրդերը Աստաֆուլու գիւղից անյայտ չարագործներ տարել են 7 ոչխար, որոնք Աստաֆուլուի թիւրքիա վերադարձին հանդիպել են ռուս կազակների մի խմբի, որը սկսել է մի թեթև հրացանաձուլութիւն աւազակների հետ և յետ խել ոչխարները, իսկ չարագործները կարողացել են փախչել: Հետեւեալ օրը՝ օգոստոսի 26-ի առաւօտեան ժամը 10-ին, Աստաֆուլուի սահմանապահ խումբը, բաղկացած 3 զինւորից, նկատում է 7 քրդեր (նրանցից 4-ը զինված են եղել), որոնք գնում էին դէպի սահմանը՝ թիւրքիա անցնելու ակներև նպատակով: Սահմանապահները ձայն են տալիս. «Ը՛վէ՛ գալիս»:

Քրդերն այդ հարցին պատասխանում են հրացանների միահամուռ կրակով: Այն ժամանակ զինւորներն էլ կրակ արին քրդերի վրա, որոնցից 3-ը սպանվեցին, իսկ 1-ը վիրաւորվեց: Սկզբված հրացանաձուլութեան վրա շրջակայ վրաներից հաւաքվեցին 300-ի չափ քրդեր, որոնց հետ միացան մի քանի թիւրք զինւորներ: Ռուսներին օգնութեան եկան մօտակայ պահակներից 47 սահմանապահներ՝ երկու օֆիցերով, նոյնպէս և 11 զինւոր և 8 հոգի գիւղական խառնուրդ: Սկսված հրաձուլութիւնը խոշոր չափեր ստացաւ և տեղի մինչև երեկոյան ժամի 6½-ը, երբ թիւրքերը թողին իրանց զինքերը և քաշվեցին թիւրքիայի ներսերը: Ռուսներից 2 հոգի թեթև վէրք են ըստացել, իսկ քրդերից՝ իրանց ասելով՝ սպանված են 30 հոգի: Բացի դրանից՝ սպանված է և հրաձուլութեան մասնակցող թիւրք զինւորներից մէկը: Սեպտեմբերի 27-ին էրզրումից ստացած լուրերի համեմատ, այժմ վերջացած քննութիւնը ցոյց տուց, որ Լասիլէկ եայլասիւում ոչ մի կոզակ չէ սպանված: Վալին խորել են քրդերը: Այգպիսով՝ «Сorr. Bur.»-ի յիշեալ հեռագիրը պարունակում է շատ անձրութիւններ. բոլորովին հնարովի է 6 կոզակի սպանութեան լուրը:

ԱՐՏԱԿԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱՋՄԵ ԵՌԻՐԸ

Կոմս Օկուլայի ճառը: Հոկտեմբերի 6-ին (ն. տ.) կոմս Օկուլան մի ճառ արտասանեց Տօկիոյում, որի մէջ յայտնեց, որ եսպոնական ազգը պէտք է պարտասովի երկար պատերազմի համար, որի տեղադրութեան չափը առա-

ջուց նախատեսել անհնարին է, բայց որը կը տե՛ն գոնէ երկու տարի և 2 միլիարդ ռուբլի ծախք կը պահանջէ: Ռուսաստանը, ասաց կոմսը, անագին միջոցներ ունի և այն առաւելութիւնը, որ նրա ազգաբնակչութեան թիւը սատակ մեծ է: Այդ պատճառով Եսպոնիան պէտք է պարտասովի ծանր գոների, եթէ կամենում է յաղթական դուրս գալ Կուրի: Ռուսաստանի վրա պատերազմը կը նստէ 3 կամ 4 միլիարդ ռուբլի: Ռուսաստանում անհնարին է փոխառութիւն բաց թողնել կամ աւելացնել հարկերը: Եսպոնիան ստիպված կը լինի եկող տարի փոխ առնել 500 միլիոն իէն: Օկուլան յորդորում է ազգը պահել իր ոյժերը և խնայողութիւնները և անյողողութիւն հաւատարմացումն է յայտնում վերջնական աշդոթութեան մասին: (Р. А.)

Սյու ճառի առիթով, «Новое Время» լրագիրը մի առաջնորդող է գրել, որի մէջ, ի միջի այլոց, հետեւան է ասում. «Ռուսաստանին չափողվեց միանգամից ջարդել եսպոնացիներին: Ընդհակառակը, մի շարք լուրջ անաղուղութիւններով հոչակվեց պատերազմի սկիզբը, որ այնքան խնամքով պատրաստել էին մեր հակառակորդները: Մենք մեզ գտնաբերեալ առեւտրի յատկութիւններով մի առաջնակարգ բանակի և խիստ հզօր նաւատորմի հետ: Պէտք եղաւ ութ ամիս իր դժուարութիւններով բազառել մի արշաւանք մղել, որպէս զի կարողանայինք որոշել, թէ որքան մեծ վտանգ է ներկայացնում մեր «գաղթականական» թշնամին: Այժմ արդէն սկսում ենք կազմել այն համոզմունքը, թէ այնպիսի թշնամու հետ, ինչպիսին եսպոնացիներն են, ամեն յոյս կիրաւ հաշտութեան և կիսա-կռուածի միջոցով պատերազմից մի անգամ որ նա սկսվում է և այնպիսի ձևով ցոյց տալ ռուսական զէնքի ոյժը, որ ամեն մի միտք նոր պատերազմի մասին Ռուսաստանի հետ բոլորովին թողնվի Եսպոնիայում: Եւրօպան արդէն երեսուն տարի հեծում է աղաւթական թեփանքի յոյսի ճնշման տակ: Եթէ Հեռավոր Արեւելքում հաշտութեան ապագայ դաշնագիրը կը ստեղծէ Եսպոնիայի համար առիթ համանման մի բանի համար—մեր ամբողջ արտաքին քաղաքականութիւնը վտանգված կը լինի, որովհետեւ նրա ծանրութեան կենտրոնը ակամայ կը փոխադրվի Ասիա, ստիպելով մեզ անմիտ փոփոխ ծախսել հեռաւոր-արեւելեան սպառնալուծութիւնների համար: Կամ մենք յետ կը մղենք եսպոնացիներին ցամաքից և դրանով կապացուցանենք նրանց, որ նոյն իսկ պատերազմի սկզբի բարեկամ զայնմաններով ցամաք դուրս գալը նրանց ոյժերից բարձր ցան է, կամ մենք կը թողնենք նրանց, որ հաստատ կանգնեն ցամաքի վրա և դրանով միանգամից ձեռք կը բերենք մի ամենավտանգաւոր թշնամի մեր կրկնի ամենահեռաւոր մասում:»

Մանջուրիայի կառավարութիւնը: Պէկինից հաղորդում են, որ այդտեղ տարածվում է մի բրոշուր Մանջուրիայի կառավարութեան վերակազման մասին ինքնավարութեան հիմունքների վրա, այն նպատակով, որ այդ երկրը պաշտպանեն օտար պետութիւնների յափշտակութիւնից: Այդ բրոշուրը համաձայն, ինքնավարութեան գործը կազմակերպվելու է նրանով, որ զանազան տեղերում ստեղծվելու են յատուկ ժողովրդական վարչութիւններ, որոնք այժմ արդէն գործում են Եոթը գաւառներում, որոնք մտնում են Սին-Յին-Տին և Նի-Լուն-Տին շրջանների կազմի մէջ: Այդ վարչութիւնները վայելում են գործողութեան լիակատար ազատութիւն իրանց ենթակայ շրջաններում: Ժողովում է պարտադիր զինւորական ծառայութիւն, որ պէտք է վարէ ամեն մի բնակիչ, որը չէ վճարում որոշ հարկը յօգուտ համայնքի, երբք տարակա ընթացքում: Դիտարորութեան կայ հիմնել ամեն տեղ զբարոցներ նոր այլուրեքի գործադրութեամբ: (Н. Время)

ԱՐՏԱԿԻՆ ԼՈՒԻՐԸ

Աւստրիա: Մօրալիայի մայրաքաղաքում՝ Բրիւնում ոչ միայն մամուլի ազնիւ մասն է պահանջում ընդհանուր ճանապարհորդութիւն, այլ և փողոցներում արդէն խոշոր ցոյցեր են լինում այդ բանի օգտին: Մօրալիական սէյմի շէնքի առաջ վերջին օրերս հաւաքվել էր բանաւորների մի հագին խումբ, որ համոզում էր մօտ 1000 հոգու: Ամբոսը բլաւում էր դէպի սէյմի շէնքի թիւրք: Վաճառվում են ընդհանուր ճանապարհորդութիւն: Սէյմի ներսում երիտասարդ չէլսերի կուսակցութեան գլխաւորների մէկը՝ պ. Ստրասկին առաջարկութիւն էր արել այդ նիստին—«մոցնել Մօրալիայում ընդհանուր ճանապարհորդութիւն: Սէյմի գերմանական մեծա-

մասնութիւնը մերժեց այդ առաջարկը: Այդ ժամանակ զայլերեւելում հնչեցին դժգոհութեան զօրեղ ձայներ, որ այդտեղից անցան փողոց, ցուցարարներին: Այսպէս մի կողմից չէլսերը վարում են ազգային կռիւ գերման փոքրամասնութեան դէմ և պահանջում ազգային միացում և ինքնավարութիւն, իսկ միւս կողմից նոյն ազգային ամբողջութեան մէջ առաջանում է դատակարգային կռիւ: Եւ այդ երկուսն իրար ամենին չեն խանգարում, երբ մարդ հասնւն կերպով մտածում է:

Թիւրքիա: Արտասահմանեան լրագիրներում սկսել են երեւալ մանրամասնութիւններ մակեդոնական ներքին օրգանիզացիայի յիշատակարար կամ մեծուարի մասին: Այդ մեծուարը մի խոշոր հատոր է, որ կրում է «Մակեդոնիա և Ադրիանօպոլիսի վիլայէթը» վերնագիրը: Նա պարունակում է վերջին 10-ամեակի պատմութեան շարժման պատմութիւնը: Դա մի ամբողջ էպօպէա է, ի զբաւստիական նկարագրութիւններով, որ ցոյց է տալիս ապստամբների կռիւ մանրամասնութիւններ թիւրքերի հետ, և մակեդոնական խաղաղ ազգաբնակչութեան մարտիրոսագրութիւնը: Մեծուարը վերջանում է հետեւեալ խօսքերով. «Մակեդոնացիները, իրանց գրութիւնը լաւացնելու համար, պահանջում էին երկրի վարչութեան գլուխ դնել մի եւրօպացու և մի վերահսկիչ յանձնաժողով: Պետութիւնները պատահանեցին՝ մշակելով բարեկրօնութեան մի ծրագիր, համեստ բովանդակութեամբ, բայց որը մնաց անգործադրելի: Դրա հետեւ ներքին կազմակերպութիւնը յայտնում է, որ նա ամեն կերպ կռիւ շարժական է մինչև այն ժամանակ, երբ միջազգային պատերազմական միջամտութիւնն իսկապէս վերջ չը դնէ թիւրքական տիրապետութեանը: Այդ մեծուարի երեւալը ցոյց է տալիս, որ չափազանց միամիտ լաւատես են եղել այն անձերը, որոնք կարծել են և դեռ կարծում են, թէ Մակեդոնիան խաղաղվելու վրա է:

Անգլիական թիւրքերում տպված են հետեւեալ հեռագիրները 4. Պօլսից, հոկտեմբերի 1 (ն. տ.) թվով: «Սաի հայոց կաթողիկոսը այժմ գտնվում է այստեղ: Մերէկ, Օրմանեան պատերազմի ընկերութեան, սէլամլըի արարողութիւնից յետոյ, կաթողիկոսը ընդունվեց սուլթանից: Սուլթանը թարգման կաթողիկոսին յայտնեց իր գոհունակութիւնը նրա հաւատարմական զբաղմունքի համար և յայտնեց, որ ինքը ի սրտէ ցանկանում է, առանց խտրութեան բոլոր ժողովրդեան բարիքը, և ուզում է, որ ամեն ոք ապրի խաղաղ և հանգիստ: Սուլթանը խորհուրդ տուց կաթողիկոսին մասնաւոր չը լսել օտար գործիչներին:»

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

29 սեպտեմբերի

Տօկիո, 29 սեպտեմբերի (Բէյտէր): Դիւսաւոր բանակի շարքը լրութիւն է պահում Լեռնանի և Մուկլէնի միջև տեղի ունեցած դէպքերի առիթով: Ժողովրդի տրամադրութիւնից և լաված կարծիքներից երևում է, որ եսպոնացիները ողջունում են ռուսների ձեռնարկած արշաւանքը:

ԼՈՆԴՈՆ, 29 սեպտեմբերի (Բէյտէր): Օկուլուր արարածից հաղորդում են Ֆուլքանի վրայով ասանց ամառիւր նշանակելու, որ առաւօտեան սկսվեց արշաւանքը Մուկլէնի վրա: Օյաման խմանալով, որ ռուսները օժանդակ զորքեր են ուղարկել ձախ թիւն Եսպոնայից 5 մղոն դէպի հիւսիս, հրամայեց յարձակում գործել ամբողջ զօր վրա: Օկուլու հետեւի զօրքը յարձակողական շարժում սկսեց և առաջ շարժվեց 2—3 մղոն դէպի հիւսիս: Նրան հետեց արտիլերիան: Ռուսները, որոնք հետեւում էին եսպոնացիների շարժմանը, արտիլերիական կրակ ցոյցին, որին եսպոնացիները սկսեցին պատասխանել: Արտիլերիական մեծամարտը շարունակվեց ամբողջ օր և անհետանք անցաւ: Նոյն օրը երեկոյան հետեւի զօրքը շարունակեց յարձակումը: Եսպոնական միստին հաղորդում է, որ եսպոնական «Երիտասարդ» պահակաւոր սեպտեմբերի 18-ին բռնեց «Ֆուլքին» շողանաւը, որը կամենում էր անցկացնել անագին կոնտրաբանդ դէպի Պօրտ-Արտուր:

Տօկիո, 29 սեպտեմբերի (Բէյտէր): Կոիւր կատարութեամբ շարունակվում էր անընդհատ երեկված ամբողջ օրը մինչև դիշերը: Նա այսօր էլ շարունակվում էր, բայց առանց վերջնական հետեւանքի: Ռուսները մեծ ոյժեր կենտրոնացրին եսպոնական աջ թիւի դէմ Տայցիլիէի կողմից, բայց կարծում են, որ եսպոնացիները դադարեցրին շրջապատելու համար իրանց արած շարժումը:

ԲԷՆԴՐԱՆ: Թագաւորը հետեւալ հեռագիրն արտասաց. Թագաւոր Կայսրից իր օժան առիթով կապող ձեռք կաւարմաւ օրը եւ ցանկանում եմ միանալ ձեզ նե աղօթքներ մեջ: Թագ Տէր Ասուած ուղարկե իր օրհնութիւնը

միապետի վրա, որի վրա կաւարմաւ է օժան և Սերբիայի վրա, որի վիճակը նրան է յանձնված:»

Թագաւորը խորին կերպով զգացված էր և պատասխան ուղարկեց, որի մէջ յիշում է այդ օրը այն բոլոր բարիքը, որ Թագաւոր Կայսրը և Ռուսաստանը արել են Սերբիային: Թագաւոր Կայսրի հեռագիրը մեծ ուրախութիւն առաջացրեց այն պատճառով, որ հանդէսը մասնաւոր բնաւորութիւն էր կրում և շնորհաւորութիւնների չէին սպասում բարձրագոյն անձինքներից:

30 սեպտեմբերի

ՉիՖֆի, 29 սեպտեմբերի (Բէյտէր): Դաւնից եկած եսպոնացիները հաղորդում են, որ եսպոնացիները այժմ ուրախված են Պօրտ-Արտուրի նաւահանգիստը պաշարող նոր թնդանօթների օգնութեամբ: «Բէյտիլիզան» այս օրերս ֆիսակեց ուռմըի դէպչելուց: Միակ պարտութիւնը, որ եսպոնացիները կրեցին այն էր, որ ռուսները չէին մղեցին նրանց Բարձր լեռան մօտ: Եսպոնացիները հաստատում են, որ նրանք ոչնչացրել են երկու թէգուտ, որոնք կարող էին անփութագոյն կրակ բանալ եսպոնացիների դէմ նրանց յարձակման ժամանակ էր: Ինչպիսի վրա, նրանք հաստատում են, որ իրանց վերջում 6 մնացած թէգուտները Շոյ-չիւնց դէպի հարաւ դեռ ևս իրանց ձեռքում են գտնվում:

Տօկիո, 29 սեպտեմբերի: Պաշտօնապէս հաղորդում են, որ կառավարութիւնը վճռել է 80 միլիոն իւնի ներքին փոխառութիւն բաց թողնել:

30 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Պաշտօնական հեռագիրներ չեն ստացված Հեռաւոր Արեւելքից սեպտեմբերի 29-ին—Թագաւոր Կայսրը Բարձրագոյն չարամայի բարեհաճեց Նորին Մեծութեան շնորհակալութիւնը յայտնել Էստլանդիայի նահանգապետին գերագանց կարգապահութեան համար Բէյլէի փողոցներում Նոյն Մեծութիւնների բաղանջ այցելելու ժամանակ: «Правительственный Вестник» լրագրում տպված է. «Սեպտեմբերի 21-ից մինչև 27-ը Անդրկասպեան շրջանում խօլերայի ոչ մի դէպք երևան չէ եկել: Վերջին հիւանդացոյնը կային Մէրվում սեպտեմբերի 19-ին: հիւանդացաւ մէկ զինւորական և մէկ քաղաքացիական պաշտօնեայ: Միջին ասիական երկաթուղու Դուշակ և Կիլիկ-Արմաւ կայարաններում սեպտեմբերի 20-ին հիւանդացան 2 մարդ: Բազում խօլերայով հիւանդացողների թիւը նկատելի կերպով պակասում է սեպտեմբերի 21-ից մինչև 28-ը հիւանդացել են 80 և մեռել են 53 հոգի: Սեպտեմբերի 22-ին խօլերայով երկու հիւանդ երևան հանվեցին Բագուից Երևանից: Երևանից երկու մարդատար գնացելու: Մարտօվում սեպտեմբերի 24-ից մինչև 26-ը հիւանդացողների նոր դէպքեր չեն նկատվում: Սեպտեմբերի 21-ից մինչև 24-ը հիւանդացան հինգ և մեռան չորս հոգի: Բացի վերոյիշեալ տեղերից խօլերային կասկածելի դէպքեր եղել են Աստրախանի նահանգի Յարիսկի գաւառի Բախիկա գիւղում, և Սամարա քաղաքում: Բախիկա գիւղում սեպտեմբերի 14-ից մինչև 26-ը հիւանդացան ստամոքսա-աղիքային տուր կատարող 12 մարդ և նրանցից հինգը մեռան: Հիւանդութեան կլինիկական պատկերի հիման վրա ենթադրութիւն ծագեց խօլերայի մասին: Բակտերիօլոգիայի խօլերայի երկու դէպք է հաստատված, և երկուսն էլ մահով վերջացան:»

Տօկիո, 27 սեպտեմբերի (Բէյտէր): Եսպոնացիների ընդհանուր արշաւանքը նեղ ճակատագրով Մուկլէնի վրա շարունակվում է: Ընդհանուր ճակատամարտը տեղի է ունենալու ամենամօտ ապագայում: Ռուսները, բաղկացած հետեւի զօրքի մէկ բրիգադայից և 2000 հիծելագօրքից երկու թնդանօթներով, գնալով Կուրօկիլի թիւի դէմ, անցան Տայցիլիսէն սեպտեմբերի 26-ին: Ռուսները յարձակում են գործում Յգեանյանի վրա Մայմազիլից դէպի հիւսիս-արեւելք ակներև նպատակ ունենալով՝ կարել եսպոնական հաղորդակցութիւնը Եսպոնի ուղղութեամբ: Օյաման հեռագրում է, որ կուրս սկսվեց սեպտեմբերի 27-ին ամբողջ ճակատի վրա: Եսպոնացիները յետ մղեցին ռուսների յարձակումը Յգեանյանի վրա:

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ, 29 սեպտեմբերի: Պետական դէպարտամենտը դիտարորութիւն ունի «Կայսա» պօստային շողանալի բռնվելու գործի վերաբերեալ բոլոր գօտվանքներն ուղարկել Պետերբուրգի ամէրիկական դեսպանատունը հարցնելով, թէ ինչու Ռուսաստանը միջամտեց

